

Halljalg

Autor: Salme Heinla

Haljala kooli kauaaegne õpetaja, direktor 1968-1980,

Haljala valla aukodanik

Halli härja hallid jalad

Ajastu – 14 saj.

Tegelased: mehed, naised, haldjad, maavaim, metsahaldjas, kurat koos pahareti-poistega.

Tegevus – kiriku ehitamine.

Põhiliin – kirik peab sellele vaatamata, et Saatan oma sulastega seda öösiti lõhub, valmis saama.

Alltekst - rahvas ei ole veel kindlalt veendunud, et just ristiusk ja selle kuulutaja - kirik - peavad nendele pühad olema. On säilinud uskumused loodusjõududesse, usutakse looduse vaimsete olendite olemasolu, nende mõju.

Lõpp-järeldus - pühadus on olemas, inimene peab tunnistama, et ta allub Kõrgemale, ka siis, kui ta seda just selliselt ei taha, et kõike mõistaks.

Tegelased: Tõivo, Pärt, Rahuleid, Mehis – ehitajad – talumehed

Päivi, Epp, Ellu, Pilve – nende naised

Haldjad (8 suuremat tütarlast ja mõned väikesed tüdrukud, murueide tütreid)

Kurat koos kolme pahareti-poisiga.

Maavaim ja metsahaldjas

Kujundus: lava tagaseinas puid, põõsaid. Vasakul vilgub järveke, paremal toimub ehitamine.

Kiriku (ehituse algusjärg) seinu on kujutatud kulissil, mida vastavalt tegemisele nihutatakse.

Keskel piisavalt ruumi.

Kindlasti on vaja valgusefekte.

Kostüümid: meestel talupoeglikud riided, jalas pastlad. Naistel selleaegsed pidulikumat riided, kannavad ka ehteid. Haldjatel pikad avarad kleidid, loorid; et tarvitse olla kõikidel ühevärvilised, on valgeid, helesiniseid, helehülle. Väikestel kõikidel heterohelised, nendel on peas lilledest

pärjad või ainult üks lill juustes. Kurat – must pikkade varrukatega liibuv särk, mustad retuusid, tihedalt pead kattev ja palgeid ümbritsev must müts, on sarved (püstised nukid), saba, mustad kingad (kabjad), talla esiosas on metallnaastud, mis tekitavad klõbinat. Väikestel kuraditel samuti.

Muusika: ehitamise ajal rahulik, kuradi tulekul muutub muusika ärevaks, kuradi tantsu saadab kiire rütm (ja klõbin). Haldjate tantsul ja nende tulekul õrn meloodiline muusika. Maavaimu ja metsahaldjate tulekut saadavad rahulikud helid, neis on rahvalaulude sugemeid. Lõpumuusika tugineb eesti muusika tõsidusele (V. Kapp).

Proloog

Lava eesriie on kinni. Eesriide keskelt astuvad välja poiss ja tüdruk.

Poiss: Halli härja
Hallid jalad
Andsid sulle nime

Tüdruk: Või ehk allikate haldjad alad
Kus haldjatants kui ime.

Hakkab kõlama vaikne meloodia. Eesriie avaneb pikkamisi. Lavale ilmuvad allikate haldjad. Algab haldjatants kui ime. Valgus on hämar, valgustaja suunab mõningaid helke ühele või teisele tantsijale. Muusikast kostab läbi vaikset veevulinat. Nii kuidas tants lõpeb ja muusika vaibub, läheb hämarus pikkamisi valgemaks.

Nüüd suunab valgustaja heledama pinna pooleliolevale ehitusele ja meestele, kes on jäänud enne kojuminekut peatuma (mehed ei seisa püsti, platsi lähedal on mõningad „kivid“; kividena saab kasutada erinevat materjali, mis on halli või halliseguse materjaliga kaetud).

I pilt

Rahulik muusika.

Ehitajad on selleks päevaks töö lõpetanud. Kiriku alusmüür on olemas.

Mehed istuvad vähekeseks puhkama. Vestlevad.

Pärt: Täna aitab, lähme õhtule.

Tõivo: Noh, päris ilus see sein või vundament.

Rahuleid: Kui valmis saab, eks ta siis on ehk kena küll.

Mehis: Eks ta ole. Mina küsin ikka endalt ja küsin nüüd teilt ka – kas te ikka tahate niisugust suurt maja või kuida need saksad ütlevad – kas te tahate seda kirikut?

Rahuleid: Tahame? Ei taha? No kes see meie käest küsis, meie vanaisade käest küsis – kas te tahate seda uut moodi usku?

Tõivo: Seda usku, mis on teistmoodi kui on meie usk.

Mehis: Meie? Mina usun seda, mis on minu ümber ja minu sees (näitab enese rinnale). Igal oma õigel ajal lähevad puud lehte, rohi hakkab kasvama, mina külvan vilja põllule ...

Rahuleid: No jah, eks me kõik külvame. Aga kui tuleb üks hirmus rahe ja vilja puruks vastu maad peksab, mis sa siis teed? Kas sa ei hakka siis mõtlema – miks? Mis ma paha tegin?

Pärt: Ega rahe vastu sa küll ei saa ega vihma ega kole kuuma vastu ka mitte. Kas siin siis ei ole see kirikumehe jumala käsi mängus?

Rahuleid: No kas kirikumehe jumal või meie püha hiie püha vaim? Kas sina oskad siin vahet näha?

Mehis: Mina ei oska. Aga ega ma selle peale ei mõtle ka. Meile anti see käsk – kirik, no see maja, see tuleb teha. Teeme ta ära. Eks siis näe.

Tõivo: Sina siis kohe oled sellega leppind, et anti käsk ja meie peame tegema?

Mehis: Meie oleme juba nende sakste all, kes on meist üle. Kui meie esiisad nende vasta ei saand, kuidas nad selle sakste usu vastu siis saavad?

Pärt: Räägime mis räägime, arutame nagu oskame, aga mina ütlen seda – rohi kasvab, puud lehes, vili põllul, korjame oma saagi kokku, kasvatame oma karja ja keda meil veel vaja on?

Rahuleid: On ikka vaja küll. Ja mõtle ise – kui tuleb kolletamise aeg, siis oleme ikka hiide läinud, oma ohvrianni, tallekese ja rukkivihud tasasel tulel oma kaitsejale, oma hiievaimule või kes ta õieti on, tasase leegi ja sädemetega, oma lauludega ohvriks, tänuks andnud.

Mehis: Eks ta ole siis seesama, et rahvas tuleb kirikusse, õpetaja loeb ja laulab ja tänab.

Rahuleid: Aga ega meie aru ei saa. Tema ei räägi meie keeles.

Pärt: Mina hakkan koju minema. Eks näe, mis homme saab.

Kõik lahkuvad.

II pilt

Lava on väga hämar. Kostab öökulihuikeid. Muusika on jubeda kõlaga, süngevõitu, sekka on kuulda mingit kabinat.

Tuleb Kurat.

Kurat: No jälle on nad ehitama hakand. Mis nad sest suurest majast tahavad teha? Tulevad kokku kuulavad, üks räägib, teised kuulavad, aga aru ei saa. Kõige parem on hiiemetsas! Linna mina neid takistama ei lähe. Aga selle hoone lõhun ma jälle ära. Lõhun jah!

Kurat hakkab tantsima. Lõbusalt, vaimustusega, vahelehuüetega saali: No mis teie veel ootate! Tantsige ka! Tants teeb tuju heaks.

Siis istub vähekeseks ja arutleb endamisi: No mis mul nende kiriku vastu siis on? Las olla! Las teevad! Aga ei. Kogu selle ilma peal on nüüd kombeks võetud ja targaks peetud, et mind, Kuradit, ei peaks üldse olema! No mis nad õige arvavad? Kui mind ei oleks, kuda nad siis oma kratid ja puugid valmis teeksid? (Tõuseb vahepeal püsti ja seletab) Mina ju olen see abimees, kes ainult kolme veretilga eest mehele niisuguse puugi teeb, kes talle rikkust koju kannab. Ega ju mehike enne ei tea, et mina ta hinge, kui ta ära kooleb, endale võtan. Ja mul on palju neid igasuguseid: vargaid, liiderdajaid, petiseid. No mis see ilm siis oleks, kui kõik nii ühesugused oleksid! Ah et ainult head inimesed! Mina olengi see, kes neid kõverate teede peale juhib. (Naerab).

(Kõne saali poole): Ja teie, ma tahan teid ka kõiki endale saada. Ma tahan teiega võidelda! Teie ei taha midagi paha teha. Oh ei! Aga mina meelitan, mina ahvatlen! Ah aitab küll (lööb käega).

Kutsub abilised: Hei, põrgupoisid, mu väikesed paharetipoisikesed, tulge välja! Meil on siin üks suur töö teha.

Muusika on ärev.

Kabjaklõbina saatel tulevad noored kuradid.

Väike dialoog.

1: Ütle, isand, mis meil teha?

Kurat: See suur hoone, selle alusmüür tuleb maa pealt hävitada.

2: See ju nii ilusasti tehtud. Mis me temast hävitame?

3: Kui ükskord valmis saavad, siis meilgi üks koht, kus inimestega kokku saada.

Kurat (käskivalt): Ei mingit juttu! Tööle hakata! Teie peate minu käsku täitma.

1: Hakkame tööle jah! Minul kohe niisugune lõhkumise tuju. Aga enne teeme ühe tantsu veel.

Järgneb väikeste kuradite tants.

Seejärel vaatavad põrgupoisid veel hoonet ja tahavad nagu kivi-kivilt lahutama hakata, kuid vanakuri õpetab.

Kurat: Mis te mõtlete neid kive siin üksaaval lahti kangutada. See teil korda ei lähe! Enne hakkavad küla kuked laulma ja meie aeg saab otsa. See (näitab ehitusele) tuleb ühe hooga maa pealt maha pühkida!

Kostab ähvardav muusika, oleks nagu mingi mürin. Kurat koos põrgupoistega teevad nagu lükkaksid täiest jõust, selle näilise punnimise tulemusena kaob kiriku alusmüüri kujutav kuliss lavakardina taha.

Muusika muutub rahulikuks. Kuradid tulevad koos lava ette, pühivad käed puhtaks. Veel mõned kuratlikud kepsutused

Lausub Kurat: Sooh, see töö on tehtud! Nüüd, poisid, ruttu kaduge!

1: Kust kaudu me peaks minema?

Kurat: No mis sa veel küsid? Kas teil ei ole see siis selge – kõige otsem tee siit on läbi kaarnakivi.

2: Ah teame küll, see kivi on ju siinsamas ligidal Vainupea küla juures metsatukas.

3 (Lava poole, sosistades): Aga mina ütlen teile, salaja ütlen – see tüdruk, kes kaarnakivi otsa suudab ronida, see on hiiglasuur kivi, see tüdruk saab varsti pruudiks!

Pahad poisid kooris ja käega viibates: Tulge, proovige, tüdrukud!

Muusika rahuneb. Kõik kuradid lahkuvad.

IV pilt

Tulevad mehed. Imestus on suur.

Tõivo: Juba jälle – kõik on läind! Maja asetki pole. No see on juba liig!

Pärt: See, mis eile tegime, tuli ju kõige etem välja. Mina enam ei tee!

Mehis: Mina teen küll! Kasvõi üksipäini teen. Jonni pärast teen! See ei ole minu moodi, et midagi pooleli jätan.

Rahuleid: No mina olen ka seda meelt – kulub aega mis kulub, aga valmis me selle teeme.

Tõivo: Olge te pealegi kanged, aga see kurat, kes siin käib, lõhub ja näe täna öösse nagu pühitud, meie selle kuradi vastu ei saa.

Rahuleid: Ole sa vagane! Tead küll, tema nime ei tohi välja öelda, niimoodi sa tema kohale kutsudki.

Tõivo: No kuida niimoodi??

Rahuleid: No kas see sulle uudis on – keda nimetad, nagu kutsudki ja tema tulebki.

Pärt: Õige küll – miks me siis muidu ütleme – võsavillem, kriimsilm, metsapeni...

Mehis: No see teine, see suur, tema on ju ka teisiti öeldes metsaott, metsa kuningas, laane valitseja. Miks? Ikka selleks, et ei ütleks õiget nime.

Rahuleid: Olgu teil õigus. Las ta siis olla vanatühi või pagan või saatan või saatana silmamuna või öelge, kuida tahate, aga meie peame nüüd otsuse tegema, kas me üldse seda kirikut tahtma ja kui tahame, kuida me tema siis valmis saame.

Tõivo: Kuulge naised läksid juba lauluga, eks nad heinale läksid. Meie siin alles seletame.

Rahuleid: Näe, mõned tulevad siia poole.

Pärt: Kes need siis on, kes nii kiiresti tulevad. Minu Ellu on kõige ees.

Tõivo: Päivi ja Epp ja Ellu, Pilve. Kõik on ju meie, kes me siin oleme, meie naised.

Rahuleid: No nüüd tulevad ja hakkavad meid õpetama.

Tõivo: Või naeravad meid välja, et näe, teete ja teete aga tehtud ei saa.

Naised jõuavad kohale. Algab sagin seni rahulik – aeglases meeste arutelus.

Ellu: Jõudu mehed! No kas siis jälle on see teie töö nii kadunud, et näha ei ole kohe mitte midagi.

Päivi: Eks ma öeld, et ei teie seda kirikut küll valmis ei saa.

Rahuleid: Eks ma mõeld kohe, kui nägin, et tulete – nüüd hakkab üks näägutamine, et eks ma öeld.

Päivi: Sa ära siin nääguta, et eks ma öeld ja eks ma mõeld. Eks te mõtelge siis midagi välja.

Epp: Eks, eks, eks! Aga mina tean, mis tuleb teha.

Tõivo: Lau siis lagedale! (Meeste poole): Kuulame, mis nõu meie naised siis annavad. Seda on ennegi nähtud, et mõnikord on kohe naiste peas head mõtted.

Pärt: Kuulame ära sinu targa nõu.

Epp: Mina tulin selle peale, et see koht, kuhu me selle kiriku teha tahame, ei ole õige.

Rahuleid: No kuida ei ole õige. Kus see parem koht on?

Epp: Kust minagi tean, kus see kõige parem plats on, aga mul on üks teine mõte veel.

Rahuleid: Kui sa nii palju selle kiriku ja tema platsi peale oled mõeld, siis ütle kõigepealt, kas teie, naised, tahate kirikut?

Päivi: Tahame või ei taha, aga kui see usk, see uskumine, et see Jumal on kõikidest, meist ja maast ja puudest ja kõigest viljast ka – et tema on kõigest üle, eks me siis võtame selle vastu.

Ellu: Kui keegi on üle kõige, kui meie laste elu on ka tema kätes – see on see kõige suurem asi, miks mina tahan, et oleks kirik, kus me siis palumas käime, et see kõigest üle olev vägi, meid aitaks ... ja hoiaks.

Tõivo: Räägid kohe nii nagu sa seda kõike teaksid.

Ellu: Kust mina saan kõike teada? Ei tea. Aga ma usun.

Pärt (kes seni on täiesti vait olnud): Ellu ajab siin nagu õiget juttu. Kust meie kõike teame ja ega ei peagi. Kui mina hiies käin, käin tihti peale ka päris üksi, kui ma neid suuri puid vaatan ja kuulan, kuidas nad kohisevad, siis tunnen küll, et keegi on, kes kõike seda, mis meil on – meie hiis, meie põllud, meie naised ja meie lapsed – keegi nagu on üle selle. Ei oska mina seda teile seletada, aga ma olen Elluga nõus küll...

Mehis: No näete, küsime ikka naiste käest ka. Mina este ütlesin, et teeme või jonnini pärast. No mis me siin ikka jonnime ja kui meie naised on seda meelt, et teeme valmis selle kiriku, teeme siis. Ja mis meil siis jonnida või mitte jonnida, see usk, mille vanaisad vastu võtsid, kui neid ristiti, on nüüd meie kõigi usk või uskumine ja kirik peab siis ka olema.

Rahuleid: Ütle sina, Epp, siis nüüd välja, mis mõte sinul veel oli.

Epp: No näete, ikka on hea, et naiste nõu kuulda võtate. Mina mõtlesin, et võtame appi ühe endi looma.

Tõivo: Looma? Mismoodi see loom sind aitab?

Rahuleid: Ära sega, las Epp räägib.

Epp: Meil on ju ikka nii old, et meie kari, meie loomad, on ka tähtsad, kuuluvad meie juurde. Teie, mehed, pange kivikoorem härjavankri peale, las härg veab. Sinna, kuhu pidama jääb, see ongi siis see õige koht.

Rahuleid: Jaa, seda võiks proovida küll. Aga kellel meist on niisugune tugev härg, et läheb raske koormaga ja kes teab kui kaugele minna tuleb.

Mehis: Miks kaugele? Läheb nii kaugele, kui jaksab ja kui enam ei jaksa, jääb seisma. See siis ongi see õige koht.

Mehed läbisegi: Hakkame pihta. Las härg otsustab.

Kui juba loom on meie poolt, siis ....

Jaa muidugi. Meie ühine nõu – mehed, naised ja härg ka kampsas.

Aga kelle härg see peaks olema?

Epp: Ega ma muidu poleks selle peale tuldkki, aga meil just on see meie hall härg niisugune rahulik loom... Ühel päeval ma sügasin teda, ise mõtlesin selle usu ja selle kiriku peale, härg hakkas nagu minuga rääkima, inises niimoodi, et tahaks midagi ütelda. Siis mul tuligi see mõte – võtame härja appi.

Rahuleid: Mine too see härg kogu rakendusega siia.

Epp: Tule sina, Mehis, ka, toome endi halli härja!

Mehis: Mis me tast siia toome. Näete ise, see põrguline tegi öösse nii puhta töö, et siit pole midagi peale panna. Lähme kõik seltsis ja korjame selle esimese koorma oma maade pealt kokku ja kui juba ehitus käib, eks siis tule mitme härjaga ja mitmest kohast vedada.

Kõik lahkuvad. Eesriie sulgub.

V pilt

Seda vahepala on vaja selleks, et täita aega kivikoorma tulekuni.

Eesriie avaneb. Muusika viitab rahvalaulule. Valgus läheb heledamaks.

Tuleb murueit.

Täna kena päevakene.
Näe, mis ilus puhas platsikene.
Siin on ilus ilutseda (Jutt läheb üle lauluks)
päeva paistel lauleda.
Miks ma´ei laula?
Laulan metsa kasva´ama
laulan rohu rohetama
kutsun linnudki laulule. (Kostab linnulaulu)

Murueide kutse: Tulge minu tütrekesed! Tulge murule mängima! Tulge lilli korjama! Pärja punuma!

Murueide tütrede tulevad jooksusammul. Mõnel tütarlapsel on juustel pärg, kõigil ei ole. Pärjata lapsed lähevad kiiresti kardinade vahele, kui tagasi tulevad, on ka nendel pärjad ja lilli kaasas. Kelle peod lilledest tühjad, ka nemad lähevad lilli tooma (mis on valmis pandud; ka pärjad on eelnevalt punutud).

Kui kõik lapsed on taas kokku saanud, lähevad nad memme juurde, ehivad teda lilledega (pärg juustele, lilli kätte).

Lapsed laulavad:

Meie murumemmekene
meie hea eidekene
ehime sind lilledega
meie käed sind kallistavad.

Lapsed kallistavad murueite, kallistavad omavahel.

Murueit:

Minu hella – hellakesed

minu kulla – kallikesed

minu ilu – ilusakesed.

Aga tantsige veel minu rõõmuks ja endi rõõmuks!

Lapsed moodustavad kiiresti ringi, järgneb väike tants. Ilma murumemme korralduseta joostakse laiali, lahkub murueit. Vahepeal eesriie kinni.

VI pilt

On kuulda vankrirataste mürinat, see läheneb, eesriie avaneb. Tulevad mehed – naised. Mehis on härjajuht, Epp tema kõrval.

Et teekond oleks pikem ja härg kauem nähtav oleks, tullakse sisse koridorist, lava-poolsest uksest (Epu ja Mehise kodu võib ju sealpool olla!). Või lastakse härjal ka lava eest mööda minna, nii saab härg seda õiget kohta otsida. Kui jõutakse vasakpoolse lavale viiva trepini, tuleb natuke aidata.

Epp (silitab härga); Ole nüüd tubli, näed siia oled jõudnud, aga paistab, et tahad mäest ülesse minna. Mine, meie aitame. Epp ja Mehis on mõlemad abilisteks, et härg oma koormaga trepiastmetest üles saaks.

Mehis: No oled meil ikka üks tubli loom meie sinuga oleme ennegi rasket tööd teind. Kõnni ajal lasen sind ka alati puhata, kui näen, et oled ära väsind.

Pererahvas paitab härga, kui „mäest“ üles on jõutud. Viimane teelõik. Mehis enam ei juhi.

Mehis: Siin sile maa, mine nüüd ise!

Kuna härjarakend siiski päriselt ise ei veere, siis Epp, kes näiliselt ainult hoiab koormat tagant kinni, siiski tõukab. Jõutakse õigesse kohta. Tulevad ka teised mehed – naised, kes algul kusagile maha jäid.

Mehis: No näete, ongi härjake natukene väsind, eks see mäest üles tulemine oli ikka raske. Siin ta nüüd seisma jäi.

Rahuleid: Mis muud kui koorem maha!

Tõivo (Rahuleidi poole): Sina see olid, kes ütles – teeme või jonni pärast ja eks old sul ikka õigus ka, et ega siis seda tööd, mis on tegema hakatud, saa niisama jätta.

(Siin võiks olla ka teste meeste pooldavaid hääli)

Epp: Kus te siis nüüd sedaviisi, et ikka ainult teie, mehed, olete need kõige kangemad. Aga kes teile andis head nõu? Kelle härg vedas koormat?

Pärt: Õigus, Epp, teie, naised, olete meil ikka nõuandjaks old. Nõuandjaks ja töös kärmed.

Mehis (kõige rohkem Epule): See on meie rahval ikka niiviisi old, et mees ja naine on kohe nagu ühise rakendi ees ja meil siis oli see meie Halljalg ka kampaline. Sa oled minu tubli (ei leia kohe õiget sõna), tubli naine ja abiline. Õigus, mehed? Meil on head ja targad naised.

Mehed-naised asetuvad kõrvuti. Epp paitab oma halli härga.

Rahuleid: Lähme nüüd, mehed, aitame naistel selle heinaloo, mis maas, kokku panna. Meie teeme suured saod ja kanname küüni juurde. Naised riisuvad, õhtuks seegi töö tehtud.

Lahkuvad. Eesriie kinni.

Vahepeal „kerkib“ kirik filmilindi abil valmis.

Korraks ilmuvad ka veel haldjad, esitavad osa oma eelmisest tantsust.

Epiloog

Eesriie avaneb.

Selgitus lühidalt, miks on Haljala kirik pühendatud Mauritisusele?

Tulevad needsamad tüdruk ja poiss, kes esinesid alguses, kordavad algusvärsid ja loevad edasi.

Sina, mu ainus Haljala
halli härja hallid jalad
andsid sulle nime
või ehk allikate haljad ala
kus haldjatants kui ime
    Siin üks paik me maal
    kus külad metsad ja heinamaad
    kus meri rannad ja rannamaad
    üks paik siin Põhjamaa
    lootuse all
    kus meri kord sädelev hõbe
    kord tormihall.

Su nimede kõla on kui laul:
mere sees neemed -
Letipea, Vainupea, Pihlaspea, Tammisspea
ja põldude vahel
need vered
Kisuvere, Pihuvere, Idavere, Annikvere.
Sinu ilusad – la-nimed
Karula, Vihula, Katela
Sina, mu ainus Haljala.

Viimaste lausete kõlades tulevad lavale kõik tegelased, alates murueide tütardest, lõpetades Kuradiga.

Murueide tütreid teevad väikese kniksu, haldjaneiuud lehvitavad loore, mehed-naised on tõsised. Lõpuks tuleb Kurat koos oma paharetipoistega, ka nemad teevad kummarduse.

Kurat tuleb rohkem esile, on ainuke, kes midagi lausub: Näete nüüd, alla jäin.

Kummardab veelkord ja läheb koos abilistega: Lähme poisid!

Üks väike kurat hõikab veel: Tüdrukud, tulge kaarnakivile!

Hetkeline vaikus. (Loodetav aplaus).